

OBOGAĆENI KRONOLOŠKI PRIKAZ DOMOVINSKOG RATA

Nazor, Ante (2011.) *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih (Republika Hrvatska i Domovinski rat: pregled političkih i vojnih događanja 1990., 1991.-1995./1998.)*. Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata. 381 str.

U prosincu 2011. godine hrvatski povjesničar i ravnatelj Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata Ante Nazor predstavio nam je svoju najnoviju knjigu. Riječ je o svojevrsnom zborniku koji se sastoji od preko 270 grafičkih i tekstualnih priloga (naslovnica novina poput beogradskih Večernjih novosti ili zagrebačkog Večernjeg lista, plakata i fotografija, deklaracija i poznatih govora), 51 zemljovida i osam tabelarnih prikaza te gotovo 400 stranica teksta na hrvatskom s usporednim prijevodom na engleski jezik.¹ Glavni zadatak koji je pred sebe autor monografije postavio bio je „prikazati kratak kronološki pregled povijesnoga procesa koje je obuhvatio stvaranje suvremene hrvatske države te srpsku agresiju na Republiku Hrvatsku i obranu njezine teritorijalne cjelovitosti, odnosno upozoriti na pojedine etape i važne događaje u tom procesu“ (9).

Knjiga je koncipirana u dva osnovna dijela: „Republika Hrvatska i Domovinski rat“ (15-198) i „Prilozi“ (199-381). Prvi dio kronološki je podijeljen na pet poglavlja. Drugi dio sastoji se od ukupno 28 priloga. Na kraju je navedeno „Kazalo imena“, „Kazalo mjesta“, „Kratice“ te „Literatur“a.

Prvi dio sinteze započinje razdobljem druge polovice 1980-ih godina. Dok u drugim (istočno)europskim državama procesi demokratizacije i višestranačja polako destabiliziraju temelje Berlinskog zida, u zemljama Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) zaoštavaju se etnički odnosi i nacionalističke pretenzije. U kratkim crtama uvodnog dijela opisan je uspon Slobodana Miloševića u Srbiji te političke promjene koje su izazvane u Predsjedništvu SFRJ. Usporedno je došlo i do ustrojbenih i zapovjednih promjena u Jugoslavenskoj narodnoj armiji (JNA) čiji se dio vodstva počeo sve više zbližavati s novim političkim poretkom u Beogradu. Krajem veljače a zatim i sredinom srpnja 1989. Godine pod patronom Beograda, Srbi u Hrvatskoj organizirali su dva mitinga za koje se navodi kako su oni „zapravo bili zametak pobune Srba u Hrvatskoj“ (25).

Početak 1990. godine obilježio je raspad „drugog važnog čimbenika očuvanja SFRJ“ (prema Nazoru prvi je bio doživotni jugoslavenski predsjednik Josip Broz Tito koji je preminuo 1980.), Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) koji se dogodio na 14. izvanrednoj sjednici. Mjesec dana poslije u Hrvatskoj je započela višestranačka kampanja u koju su se uključile 33 novoosnovane stranke. Niti mjesec dana nakon održanih izbora u Hrvatskoj pobunjeni Srbi krenuli su u osnivanje „svoje“ „Republike Srpske Krajine“. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske (MUP RH) željelo je preuzeti oružje iz jednog dijela policijskih postaja u Dalmaciji i Lici kako bi preduhitрили naoružanu pobunu, no zakasnili

¹ Veći dio zemljovida vojnih operacija hrvatskih snaga preuzet je iz knjige Rajka Rakića i Branka Dubravice (2009.) „Kratki pregled vojnih djelovanja u Domovinskom ratu 1991.-1995.“ Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Oružane snage RH: Hrvatsko vojno učilište „Petar Zrinski“. Pojedini tekstovi i plakati preuzeti su iz fotomonografije Marija Reljanovića (2010.): *Hrvatski ratni plakati*. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Služba za odnose s javnošću i informiranje.

su. Srpski ekstremisti su 17. kolovoza zaposjeli i zapriječili prometnice na kninskom području. Počela je „Balvan revolucija“.

Ključan događaj početkom 1991. Godine dogodio se kada je vodstvo SAO Krajine 4. siječnja proglasilo da na njihovom području prestaju važiti ingerencije MUP-a RH čime su institucionalizirali pobunu. Konačna odluka o „odvajanju“ SAO Krajine od RH donesena je u Kninu 18. ožujka. Prvi oružani sukob dogodio se 2. ožujka u Pakracu kada je ranjeno nekoliko hrvatskih policajaca. U spomenutim okolnostima hrvatsko je vodstvo početkom travnja krenulo s ustrojavanjem prvih profesionalnih vojno-policijskih postrojbi nazvanih Zbor narodne garde (ZNG). Istodobno su se prvi naoružani dragovoljački odredi formirali u takozvanu Narodnu zaštitu. Rezultati travnjanskog referenduma potvrdili su opredijeljenost hrvatskih građana za stvaranje samostalne hrvatske države. Na temelju referenduma od 25. lipnja 1991. Hrvatski sabor je donio Deklaraciju o uspostavi suverene i samostalne RH (događaj koji se u Hrvatskoj obilježava kao Dan državnosti). Kako se u javnosti navodi nekoliko raznih datuma početka rata, autor ističe da je prema međunarodnom pravu rat kao sukob između dvije države, započeo upravo na dan kada je Hrvatski sabor proglasio nezavisnost Republike Hrvatske. Do kraja lipnja terorističke akcije srpskih pobunjenika prerasle su u otvorenu agresiju na čijem se čelu nalazila JNA. Pokolj u Dalju u kolovozu 1991. godine Nazoru otkriva „karakter“ rata koji je bio usmjeren protiv „hrvatskog naroda, njegove vjere i kulture“ (84). Zahvaljujući vojnoj nadmoći JNA je do kraja 1991. Godine okupirala gotovo trećinu teritorija Republike Hrvatske. Na okupiranom teritoriju pobunjeni Srbi su u Kninu 19. prosinca 1991. godine proglasili Republiku Srpsku Krajinu. Autor zaključuje da je to bio „vrhunac protuustavnog djelovanja Srba u Hrvatskoj“ (105).

Poglavlje „1992.-1995.“ započinje pregovorima u Sarajevu na kojima su uz posredovanje Cyrusa Vancea, osobnoga izaslanika glavnog tajnika UN-a, predstavnici RH i JNA potpisali sporazum o potpunom prekidu vatre u RH. Na okupirana područja došle su zaštitne snage UN-a tzv. UNPROFOR (*United Nations Protection Forces*). Tokom 1992. godine RH su priznale mnoge države, a vrhunac diplomatske borbe za međunarodno priznanje dogodio se 22. svibnja kada je primljena u Ujedinjene narode. Poseban dio unutar poglavlja nosi naslov „Početak rata u Bosni i Hercegovini“. Nemiri u BiH započeli su već nakon što se natpolovična većina njezinog stanovništva, uglavnom Hrvati i Muslimani na referendumu od 29. veljače 1992. izjasnila za stvaranje neovisne države. U početku su hrvatske i muslimanske snage nastupale zajednički. No uskoro je došlo do međusobnog sukoba Hrvatskog vijeća obrane (HVO) i Armije BiH. Washingtonskim sporazumom od 19. ožujka 1994. Godine završen je hrvatsko-bošnjački sukob te je obnovljena vojna i politička suradnja. U završnom dijelu poglavlja navedene su sve značajne hrvatske vojne operacije, počevši od operacije „Gusar“ u javnosti poznate kao „Maslenica“ od 22. siječnja 1993., do priprema za konačno oslobađanje okupiranih područja u ljeto 1995. Godine. Svaka vojna operacija opisana je u osnovnim crtama i popraćena geografskim kartama na kojima su naznačene faze i smjerovi napredovanja.

U posljednjem poglavlju prvoga dijela knjige obuhvaćeni su najvažniji događaji u 1995. godini. Budući da su propali svi pokušaji da se diplomatskim putem riješi pitanje okupiranog teritorija, Hrvatska je u svibnju a zatim u kolovozu 1995. godine izvela dvije završne vojno-redarstvene operacije „Bljesak“ i „Oluja“ u kojima su oslobođeni dijelovi okupiranih teritorija zapadne i istočne Slavonije te zaleđa Dalmacije. U koordinaciji s Armijom BiH Hrvatska vojska i Hrvatsko vijeće obrane

oslobodili su oko 5000 km² teritorija u jugozapadnim i zapadnim dijelovima BiH. Navedeni vojni uspjesi omogućili su konačno postizanje mirovnog sporazuma i okončanje ratnog sukoba u Daytonu 21. studenog i njegovo potpisivanje 14. prosinca 1995. godine u Parizu. Za Nazora Daytonskim sporazumom „nije postignut pravedan mir“ jer su uspostavom Republike Srpske kao posebnoga entiteta „priznati“ rezultati srpske agresije (178). Autor knjige odlučno odbacuje bilo kakve dogovore o podjeli BiH između hrvatskog predsjednika F. Tuđmana i predsjednika Srbije S. Miloševića u Karadževiću. On zaključuje kako dokumenti i državnički potezi hrvatskog predsjednika kao i sam tijek srpske agresije navode na zaključak da takav dogovor nije postojao te da je riječ o „protuhrvatskoj promidžbi“ (179).

Zbog (pre)velikog broja priloga u drugom dijelu, knjiga polako gubi na svojoj sintetičnosti. Prvi prilog „Predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman (1922.-1999.)“ (201-212) napisan je prema radu Nikice Barića „Prvi hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman o jugoslavenskom predsjedniku Josipu Brozu Titu“² i knjizi Johna Sadkovicha *Tuđman, prva politička biografija*.³ Drugi prilog nosi naslov „Oslobađanje okupiranih dijelova zapadne Slavonije 1991.“ (213-218), a treći „Bitka za Vukovar“ (219-230). U prilogu „Dubrovnik“ (231-238) kao autori teksta navedeni su Varina Jurica Turk i Mišo Đuraš. Dalje su navedeni prilozi: „Tijek vojno-redarstvene operacije 'Bljesak'“ (239-244), „Kronologija važnih događaja uoči 'Oluje'“ (245-253), „Tijek vojno-redarstvene operacije 'Oluja'“ (259-264), „Spasimo život“ (265-268), „'Oluja' je legitimna oslobodilačka operacija Oružanih snaga RH, u kojoj su hr-

vatski zapovjednici časno zapovijedali svojim postrojbama“ (269-302), „Stanovništvo i površina okupiranih dijelova RH“ (303-306), „Mediji i neke činjenice o hrvatsko-bošnjačko (muslimanskom) sukobu u BiH“ (307-322) te prilog Gordana Akrapa „Neprijateljska protuobavještajna djelatnost“ (323-324). Zatim slijedi „Iz predavanja lorda Davida Owena, 27. siječnja 1996.“ koje je održano u New Yorku u organizaciji Internacional Peace Academy (325-328). U posebnom dijelu istaknuti su „Strani dragovoljci u obrani Hrvatske“ (329-334). Prilog „Tijek međunarodnog priznanja Republike Hrvatske do primanja u članstvo Ujedinjenih naroda“ pripremio je Ivan Radoš (335-338). Nakon toga je naveden „Popis država koje su diplomatski priznale Hrvatsku“ (339-341). Prema monografiji *Ranjena crkva u Hrvatskoj. Uništavanje sakralnih objekata u Hrvatskoj 1991.-1995.*⁴ pripremljen je prilog „Jugoslavenska armija razorila je 214 crkava“ (342-343). Posljednji niz priloga zaokružen je sljedećim naslovima: „Trinaest stoljeća hrvatske kulture u pepelu“ (344-345), „Tisuće je domova razoreno“ (346-347), „Glavne mete agresora su civili i njihovi domovi“ (348-349), „Hrvati istjerani iz svojih domova“ (350-351), „Apel za mir u Hrvatskoj“ (352-353), „Osječki fićo“ (354-355), „Ratni sanitet“ (356-362), „Iz svjedočenja obavještajaca i oficira SVK S. L. na sudu u Haagu“ (363-367), „Ljudski gubici“ (368-371), te naposljetku „Masovne grobnice“ (372-381).

Premda je riječ o izrazito publicističkom djelu, moramo imati na umu da ga potpisuje jedan od najkompetentnijih hrvatskih stručnjaka za problematiku najnovije povijesti vezane uz Domovinski rat i stvaranje samostalne hrvatske države. Zbog iznimnog

² Herman Kaurić, Vijoleta (ur.) (2011.) „Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije: zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog u Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu 10. i 11. prosinca 2009.“, str. 313-341.

³ Sadkovich, James J. (2010.) „Tuđman: prva politička biografija“. Zagreb: Večernji posebni proizvodi, Grafički zavod Hrvatske.

⁴ Živković, Ilija (ur.) (1996.) *Ranjena Crkva u Hrvatskoj: uništavanje sakralnih objekata u Hrvatskoj (1991. - 1995.)* Zagreb: Hrvatska biskupska konferencija; Hrvatski informativni centar; Hrvatska matica iseljenika; Državna uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine Hrvatske.

broja ilustracija i priloga knjiga je namijenjena generacijama koje su rođene u vremenu koje ona obuhvaća. U posljednje vrijeme svjedoci smo kako nerazumijevanje povijesti jednog naroda i šireg geo-strateškog konteksta s kojim je on (bio) suočen može dovesti u pitanje legitimitet postojanja njegove države. Neki su

se usudili otići tako daleko i cjelokupni proces zaokružiti sintagmom „udruženi zločinački pokret“.⁵ Ova publikacija nastala je upravo kako bi takve i slične stavove konstruktivno opovrgnula na temelju povijesnih činjenica iz relevantnih izvora i dokumenata.

Radoslav Zaradić

⁵ Glavni razlog nerazumijevanju uzroka koji su doveli do sloma SFRJ i ratova koji su uslijedili Sadkovich vidi u pristranoj i centralističkoj jugoslavenskoj historiografiji koja je nakon 1945. uspješno započela s izgradnjom nove povijesti. Zapad se uglavnom oslanjao na takvu projugoslavensku literaturu te zanemarivao (ponekad i s razlogom) emigrantski tisak i publikacije koji su upozoravali na strukturu i narav novog beogradskog režima. Vidi već spomenutu Sadkovichevku knjigu na više mjesta.

